

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи
Шаран В.Л.
23 грудня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методологія філософсько-освітнього дискурсу

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки
Спеціальність: 033 Філософія
Освітньо-наукова програма: «Філософія»
Статус дисципліни: вибіркова
Історичний факультет
Кафедра філософії імені професора В.Г.Скотного
Мова навчання: українська

Дані про вивчення дисципліни

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальний обсяг дисципліни	Кількість годин						Курсова робота	Вид семестрового контролю	
				Аудиторні заняття					Самостійна робота		Залік	Екзамен
			Кредити ЄКТС	Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття				
Очна	1	2	150/5	60	30	-	-	30	90	-	+	-
Заочна	1	2	150/5	16	8	-	-	8	134	-	+	-

Робоча програма складена на основі освітньо-наукової програми та навчального плану підготовки докторів філософії (240 кредитів ЄКТС).

Розробник:

В.С. Возняк, доктор філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного.

Погоджено керівником групи забезпечення спеціальності:

В.А. Бодак, доктор філософських наук, професор

Схвалено на засіданні кафедри філософії

Протокол № 14 від 22 листопада 2019 р.

Завідувач кафедри В.С. Возняк

Схвалено на засіданні науково-методичної ради історичного факультету.

Протокол № 9 від 29 листопада 2019 р.

Схвалено на засіданні науково-методичної ради університету.

Протокол № 10 від 17 грудня 2019 р.

1. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни—подальше формування та практичне закріплення культури рефлексивно-діалектичного мислення (у формі специфічного філософсько-освітнього дискурсу); ґрунтовне й змістовне засвоєння аспірантами вихідних методологічних принципів філософії освіти; розвиток у аспірантів вміння адекватно розуміти специфіку освітнього процесу у його сутності; подальше вдосконалення вміння співвідносити теоретичний доробок філософсько-освітнього дискурсу із власним актуалізованим душевно-духовним досвідом.

При вивченні дисципліни аспіранти мають оволодіти такими **компетентностями**:

- здатністю до рефлексивного критичного мислення, аналізу та синтезу, до усвідомлення у категоріально-концептуальному вимірі широкого кола світоглядних питань і актуальних проблем сучасності;
- здатністю до усвідомлення концептуальних засад педагогіки вищої освіти в Україні і критичного оцінювання її позитивних аспектів і недоліків з метою якісної організації професійної діяльності;
- здатністю до оволодіння глибинними знаннями в галузі філософії та на межі предметних галузей, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, методології філософсько-освітнього дискурсу та сучасних парадигм у сфері філософії освіти, оволодіння методологією, принципами та категоріями досліджуваного наукового напрямку;
- здатністю планувати й організовувати професійну та науково-інноваційну діяльність у галузі філософії, зокрема в ситуаціях, що потребують нових стратегічних підходів, ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні інноваційні проекти в сфері філософії та дотичні до неї міждисциплінарні проекти;
- здатністю виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері філософії та дотичних до неї міждисциплінарних напрямів і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з філософії та суміжних галузей;
- здатністю здійснювати науково-педагогічну діяльність у сфері філософії у закладах вищої освіти і в процесі цього випробувати нові методичні ідеї, передові навчальні технології, авторські методики викладання фахових дисциплін.

Програмні результати навчання:

- знання вихідних принципів, ідей, методологічної специфіки та засад сучасних філософсько-освітніх парадигм;
- уміння планувати і виконувати самостійні наукові дослідження з філософії та дотичних міждисциплінарних напрямів на рівні останніх світових досягнень і дотриманням належної академічної доброчесності, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми;
- уміння розробляти методологічні схеми та пізнавальні засоби, що властиві обраній філософській спеціальності, застосовувати їх для ефективного вирішення пізнавальних задач;
- уміння демонструвати спеціалізовані знання в межах певної філософської проблематики, сполучати системну обізнаність з відповідною спеціальною (науково-дослідницькою) літературою;
- уміння критично працювати з філософськими текстами, застосовувати різні методи їх аналізу та інтерпретації;

- уміння організовувати викладання філософських дисциплін відповідно до завдань та принципів сучасної вищої школи, вимог до його наукового, навчально-методичного та нормативного забезпечення, організовувати різноманітні форми навчальних занять, діагностики, контролю та оцінки ефективності навчальної діяльності;
- навички культурно-просвітницької діяльності, спрямованої на популяризацію філософських знань і піднесення рівня філософської культури в сучасному світі.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна *«Методологія філософсько-освітнього дискурсу»* вивчається аспірантами після вивчення циклу навчальних дисциплін з історії філософії та філософії, психології і культури.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен

знати: специфіку взаємин філософії та педагогіки; істотні відмінності між емпіристськими теоріями та рефлексивними теоріями; відмінність між логікою старого та нового педагогічного мислення; природу та сутність діалектико-логічної методології; зміст основних діалектико-логічних категорій.

уміти: виокремлювати істотні властивості методу та методології; аналізувати категоріальний лад педагогічного мислення; окреслювати переваги діалектико-логічної методології у філософсько-освітньому дискурсі у порівнянні із звичайними та «новітніми» методами; застосовувати зміст категорії «ідеальне» до аналітики освітнього процесу

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

90 – 100 (А) – оцінку *«відмінно»* аспірант отримує за виконання повного обсягу програми курсу. Аспірант має глибокі, системні знання з усього навчального курсу, повною мірою володіє термінологією, вільно орієнтується у проблемах дисципліни, творчо підходить до висвітлення змісту питань; бере активну участь в обговоренні ключових питань щодо основних питань методології філософсько-освітнього дискурсу; знає специфіку взаємин філософії та педагогіки; істотні відмінності між емпіристськими теоріями та рефлексивними теоріями; відмінність між логікою старого та нового педагогічного мислення; природу та сутність діалектико-логічної методології; зміст основних діалектико-логічних категорій; уміє виокремлювати істотні властивості методу та методології; аналізувати категоріальний лад педагогічного мислення; окреслювати переваги діалектико-логічної методології у філософсько-освітньому дискурсі у порівнянні із звичайними та «новітніми» методами; застосовувати зміст категорії «ідеальне» до аналітики освітнього процесу. Виявляє самостійний творчий підхід до висвітлення питань з курсу.

82 – 89 (В) – оцінку *«добре»* аспірант отримує за виконання повного обсягу програми курсу. Аспірант має ґрунтовні знання з усього навчального курсу, може їх застосовувати для самостійного вирішення конкретних питань з дисципліни, добре володіє термінологією; знає специфіку взаємин філософії та педагогіки; істотні відмінності між емпіристськими теоріями та рефлексивними теоріями; відмінність між логікою старого та нового педагогічного мислення; природу та сутність діалектико-логічної методології; зміст основних діалектико-логічних категорій; уміє виокремлювати істотні властивості методу та методології; аналізувати категоріальний лад педагогічного мислення; окреслювати переваги діалектико-логічної методології у філософсько-освітньому дискурсі у порівнянні із звичайними та «новітніми» методами; застосовувати зміст категорії «ідеальне» до аналітики освітнього процесу.

75-81 (С) – оцінку *«добре»* аспірант отримує, якщо повністю знає програмний матеріал з усього навчального курсу, володіє термінологією, орієнтується у базових проблемах дисципліни, обізнаний із специфікою окремих її напрямів; знає специфіку взаємин філософії та педагогіки; істотні відмінності між емпіристськими теоріями та рефлексивними теоріями; відмінність між логікою старого та нового педагогічного мислення; природу та сутність діалектико-логічної методології; зміст основних діалектико-логічних категорій; уміє виокремлювати істотні властивості методу та методології; аналізувати категоріальний лад педагогічного мислення; окреслювати переваги діалектико-логічної методології у філософсько-освітньому дискурсі у порівнянні із звичайними та «новітніми» методами; застосовувати зміст категорії «ідеальне» до аналітики освітнього процесу, але не виявляє творчого підходу й достатньої самостійності при розгляді дискусійних питань;

67-74 (D) – оцінку *«задовільно»* аспірант отримує, коли загалом знає програмний матеріал з навчального курсу, оперує деякими базовими термінами, має вельми загальні уявлення щодо проблем методології філософсько-освітнього дискурсу; орієнтується у специфіці взаємин філософії та педагогіки; знає істотні відмінності між емпіристськими теоріями та рефлексивними теоріями; відмінність між логікою старого та нового педагогічного мислення; обізнаний із характеристиками діалектико-логічної методології; певним чином орієнтується у змісті основних діалектико-логічних категорій; певним чином уміє виокремлювати істотні властивості методу та методології; ознайомлений із проблематикою категоріального ладу педагогічного мислення; достатньо поверхово окреслювати переваги діалектико-логічної методології у філософсько-освітньому дискурсі у порівнянні із звичайними та «новітніми» методами.

60-66 (E) – оцінку *«задовільно»* аспірант отримує, якщо орієнтується в основних питаннях навчального курсу, але його знання про дисципліну мають загальний поверховий характер. Достатній понятійний апарат не сформовано, наявні значні прогалини в теоретичній підготовці, знання ключових проблем щодо методології філософсько-освітнього дискурсу хиткі і неповні. Задовільно орієнтується у запропонованій літературі з курсу.

35-59 (FX) – оцінку *«незадовільно»* аспірант отримує, коли має фрагментарні знання щодо методології філософсько-освітнього дискурсу, не володіє термінологією, не вміє послідовно викласти програмний матеріал. Уявлення про окремі напрями дисципліни не сформовані. Аспірант не орієнтується у наявній літературі з курсу.

0-34 (F) – оцінку *«незадовільно»* аспірант отримує, коли не працював в аудиторії з викладачем або самостійно, що не дозволяє виявити рівень його знань, вмінь та навичок.

Оцінювання досягнутих успіхів за семестр проводиться в системі оцінювання університету, після чого переводиться в національну шкалу оцінювання та шкалу ECTS.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль реалізується у формі оцінювання виступів на семінарських заняттях та якості конспекту джерел, опитування на усному заліку.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Природа методу та методології

Метод – не просто сукупність певний «прийомів». Метод як шлях. Метод як «душа змісту» (Гегель). М. Хайдеггер про метод. Інструменталістське тлумачення природу методу. Теорія – методологія – методика. Поверхнєве розуміння методу та методології у педагогіці. Складність стосунків філософії та педагогіки. Педагогіка як «конкретна філософія» (П. Наторп).

Розділ 2. Емпіристські та рефлексивні теорії

Природа та специфіка емпіристських теорій. Сутність рефлексивних теорій (за Ф.Т. Михайловим). Педагогіка як типово емпіристська теорія. Особливості методології емпіристських теорій. Особливості методології рефлексивних теорій. На яку педагогічну теорію має орієнтуватись філософсько-освітній дискурс? Особливості новітніх методологій (синергетичної, інтервальної, квантової тощо).

Розділ 3. Діалектика як необхідна і достатня методологія філософсько-освітнього дискурсу

Природа діалектики як логіки і теорії пізнання. Адекватність діалектики як логіки сутності освітнього процесу. Освітній процес як вища форма розвитку культури і розвитку взагалі. Актуалізація проблеми категоріального ладу педагогічного мислення. Філософсько-освітній дискурс та категоріальний лад. Переосмислення основних понять педагогіки у світлі діалектичної логіки.

Розділ 4. Значення змісту категорії «ідеальне» для філософсько-освітнього дискурсу

Зміст категорії «ідеальне». Ідеальне як зняття форми (Гегель). Об'єктивність ідеального. Репрезентативність ідеального. Схема руху ідеального: річ – діло – слово – діло – річ. Подвійне

відшарування форми. Ідеальність свідомості, душі й духу. Ідеальне як предмет діяльності педагога.

Розділ 5. Значення категорії «розвиток» для філософсько-освітнього дискурсу

Емпіристсько-поверхнєве (звичайне) та власне теоретичне розуміння розвитку. Розвиток як сутність руху. Розвиток як суперечлива єдність виникання та щезання, прогресу і регресу. Місце людської діяльності у системі універсального розвитку. Приреченість людини на розвиток. Освітній процес як найвища із можливих форм розвитку як такого. Розвиток та саморозвиток.

Розділ 6. Значення категорії «всеедність» для філософсько-освітнього дискурсу

Місце категорії «всеедність» в історії філософії. Діалектична природа всеєдності. Діалектика всезагального, особливого та одиничного. Позитивна всеєдність та негативна єдність (за В.С. Соловйовим). Місце одиничного (окремого) у всеєдності. Всеєдність та всезагальний зв'язок як один з провідних принципів діалектики. Всеєдність як основа та умова людяності. Людяність як необхідна категорія філософсько-освітнього дискурсу. Філософсько-освітній смисл категорії «всеедність».

Перелік тем семінарських занять

1. Природа методу та методології.
2. Відмінність рефлексивних теорій від емпіристських.
3. Діалектична логіка як методологія.
4. Категорія «ідеальне» та філософсько-освітній дискурс.
5. Категорія «розвиток» та філософсько-освітній дискурс
6. Категорія «всеедність» та філософсько-освітній дискурс

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота аспіранта з дисципліни передбачає опрацювання теоретичного матеріалу, конспектування джерел, вказаних викладачем.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

Поточна успішність				Залік
Відповіді на семінарських заняттях	Конспект джерел	Письмова контрольна робота	Усна співбесіда	
40	20	20	20	100

Оцінювання знань аспірантів на семінарських заняттях здійснюється за чотирибальною шкалою ("2", "3", "4", "5"). В кінці семестру на основі оцінок визначається середній бал за формулою: $\frac{A}{n} \cdot 8$, де A – сума усіх поточних оцінок за чотирибальною шкалою, набраних на семінарських заняттях (включаючи оцінки "2"), n – кількість цих оцінок. Якщо середня оцінка за семінарські заняття менша за 2,5, то кількість балів, які отримав аспірант на підставі оцінок за семінарські заняття, дорівнює нулю. Обов'язковий мінімум виступів аспіранта на семінарських заняттях – 2.

На усному залку аспірант повинен відповісти на три питання.

Співбесіда на заліку талоном №2 и К проводиться усно за загальним списком питань для заліку, аспірант має відповісти на три питання.

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Батищев Г. С. Введение в диалектику творчества / Г. С. Батищев. – СПб.: РХГИ, 1997.
2. Возняк В. С. Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема: Монографія / В. С. Возняк. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана-Франка, 2008. – 357 с.
3. Возняк В. С. Диалектика как необходимая и достаточная методология педагогики как науки / В. С. Возняк, С. В. Возняк // Диалектика и проблемы развития науки: Монография / Подобщей ред. доктора философских наук, академика Академической академии Гусевой Н.В. – В 2 частях. – Ч. 2. – Усть-Каменогорск, 2017. – С. 80-118
4. Возняк В.С. К вопросу об истинной природе метода и методики / В.С. Возняк, С.В. Возняк // Диалектическое мышление и феномен методологических исследований в развитии науки. Монография / Подобщ. ред. д.ф.н. Н.В. Гусевой. – Усть-Каменогорск, 2017. – С. 169-176.
5. Возняк В.С. Диалектика как мыслящая педагогика / В. С. Возняк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філософія». – 2016. – № 10 (335). – С. 58-63.
6. Возняк В.С. К вопросу о культуре работы с категориями внутрипедагогического мышления / В.С. Возняк, С.В. Возняк // Проблема культурного взаимодействия: история и современность (по материалам международной научно-практической конференции «Проблемы культурного взаимодействия в современном мире» 26-27 мая 2016 г., Москва, МГИК) / Науч. ред. – доктор культурологии, проф. В.А. Есаков, доктор философских наук, проф. В.А.Тихонова, доктор философских наук, проф. Е.В. Мареева. – М.: МГИК, 2017. – С. 206-212
7. Возняк В.С. Диалектика духовной реальности. Философско-методологические исследования и воспоминания: Монография / В.С. Возняк, Н.В. Гусева [авт. предисл. Н.В. Гусева, авт. Ч. 1 В.С. Возняк, авт. Ч. 2, Ч. 3, Ч. 4, заключ. Н.В. Гусева] / Подобщ. ред. Н.В. Гусевой. – Усть-Каменогорск: Казахско-Американский Свободный Университет, 2016. – 378 с.
8. Возняк В.С. Единство диалектики, логики и теории познания и мыслящей педагогики / В. С. Возняк // Педагогическое мышление: направления, проблемы, поиски: коллективная монография / авт.-сост. Г.В. Лобастов. – М. : ООО «Русское слово – ученик», 2015. – С. 61-82.
9. Возняк В.С. Условия инновации в педагогике как науке: к вопросу о философских основаниях педагогики / В.С. Возняк, И.Д. Буцак // Инновации в образовательном процессе: методологические, теоретические и дисциплинарные аспекты. – Москва – Усть-Каменогорск, 2013. – С. 346-355.
10. Возняк В. С. Педагогическое мышление и диалектика / В. С. Возняк // Судьбы диалектики в современном мире. Мат-лы «круглого стола», посвящ. 70-летию проф. А. А. Хамидова / Подобщ. ред. З. К. Шаукуновой. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2012. – С. 150-174.
11. Возняк В. С. Теорія – методологія – методика / В. С. Возняк // Гуманітарно-наукове знання: становлення парадигми. Матеріали Міжнародної наукової конференції 7-8 жовтня 2011 р. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 31–34.
12. Возняк В.С. Зміст проблеми гуманітаризації освіти в контексті взаємовідношення розсудку і розуму / В. С. Возняк // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.. 264-265. Філософія. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 131-136.

13. Возняк В.С. Метафізика рассудка и раз ума / В. С. Возняк. – К.: Ред. журн. «Самватас», 1994.
14. Возняк В.С. Парадокси "ціннісної" свідомості / В. С. Возняк // Гуманізм і моральність: екзистенційні виміри. – Львів, 1997. – С.37-42.
15. Возняк В.С. Педагогічне мислення в полоні обернених форм / В. С. Возняк // Філософські пошуки. Філософ і філософія в сучасному світі: форми присутності і відповідальності. – Львів-Одеса : „Центр Європи”, 2006. – С.256-265.
16. Возняк В.С. Педагогічний вербалізм як вияв „тиранії розсудку” / В. С. Возняк // Людинознавчі студії. Збірник наукових праць ДДПУ Вип. 12. Філософія. – Дрогобич: Вимір, 2005. – С. 86-95.
17. Возняк В.С. Про сутність естетичного виховання / В. С. Возняк // Етика, естетика і теорія культури. – Респ. міжвідомчий науковий збірник. Вип. 34.–К. : Вища школа, 1991.–С. 44-51.
18. Возняк В.С. Розсудок і розум як способи організації педагогічного простору / В. С. Возняк // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 346-347. Філософія. Збірник наукових праць. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 34-39.
19. Возняк В.С. Розсудок як формальна культура мислення (філософсько-педагогічні виміри) / В. С. Возняк // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 346-347. Філософія. Збірник наукових праць. – Чернівці : Рута, 2007. –С. 171-175.
20. Возняк В.С. Розсудок. Розум. Цінності / В. С. Возняк // Філософські пошуки. Вип. XXIII. –Львів :Cogito- Центр Європи, 2007. – С. 135-145.
21. Возняк В.С. Символізм культури і блуд дидактизму / В. С. Возняк // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 301-302. Філософія. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 82-86.
22. Возняк В.С. Роль диалектики в осмыслении существенности человеческого бытия / В.С. Возняк, Т.М. Заяц // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філософські науки». – 2018. – № 11 (384). – С. 8-14.
23. Возняк В.С. Взаимосвязь философии и педагогики: к проблеме перспектив развития педагогики / В.С. Возняк // «Международное партнерство в образовании и науке: подготовка кадров для новой экономики»: Сб. докл. междунар. Научного конгресса (13-21 сентября 2018 года). – В 3 частях. –Ч. 1.– Усть-Каменогорск, 2018. – С. 22-28.
24. Возняк В.С. Диалектика как логика нравственного отношения / В.С. Возняк // Проблемы гуманитарных наук. Серія Філософія. – № 39. – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018 – С. 35-45.
25. Гегель Г.В.Ф. Феноменология Духа / Г.В.Ф. Гегель. – М. : Наука, 2000.
26. Гусева Н.В. Культура, цивилизация, образование / Н. В. Гусева.– М: Экспертинформ, 1992.
27. Гусева Н.В. Личность: закономерности формирования / Н. В. Гусева. – Алма-Ата: «Знание» Каз.ССР, 1988.
28. Гусева Н.В. Три философских очерка об образовании / Н. В. Гусева.– М.: МГУ, 1992.
29. Зинченко В.П. Аффект и интеллект в образовании / В. П. Зинченко.–М.: Тривола, 1995.
30. Зинченко В.П. Проблематика мышления в развивающем обучении/ В. П. Зинченко// Развивающее образование. Том 1. Диалог с В.В.Давидовим.–М. : АПК и ПРО,2002.– С. 46-102.
31. Зинченко В.П. Размышления о душе и ее воспитании/ В. П. Зинченко// Вопросы философии.– 2002.– № 2.
32. Ильенков Э.В. Деятельность и знание // Ильенков Э.В. Философия и культура.– М.: Политиздат, 1991.– С. 381-387.

33. Ильенков Э.В. Учитесь мыслить молодому. – М.: Знание, 1977.
34. Ильенков Э.В. Что же такое личность? // Ильенков Э.В. Философия и культура. – М.: Политиздат, 1991. – С. 387-414.
35. Ильенков Э.В. Школа должна учить мыслить. – М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002.
36. Карлов Н.В. О фундаментальном и прикладном в науке об образовании, или «Не возводи свой дом на песке» / Н. В. Карлов // Вопросы философии. – 1995. – № 11.
37. Култаева М. Логіка педагогічного мислення та його алогізм / М. Култаева // Філософсько-антропологічні студії 2000. Європейський вектор та основні цінності української гуманістики. Істина. Правда. Життя. – К., 2000. – С. 330-339.
38. Лекторский В.А. О философском взгляде на образование / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1992. – № 12.
39. Лобастов Г.В. Философско-педагогические этюды / Г. В. Лобастов. – М.: Микрон-принт, 2003.
40. Михайлов Ф.Т. Культурологи как косновение общего человековедения / Ф. Т. Михайлов // Избранное. – М.: Индрик, 2001. – С. 257-390.
41. Михайлов Ф.Т. Перспективы гуманитаризации образования / Ф. Т. Михайлов // Избранное. – М.: Индрик, 2001. – С. 403-451.
42. Михайлов Ф.Т. Содержание образования и его идеальные формы / Ф. Т. Михайлов // Избранное. – М.: Индрик, 2001. – С. 513-527.
43. Михайлов Ф.Т. Фантазия – главная сила души человека / Ф. Т. Михайлов // Э.В. Ильенков. Личность и творчество. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 28-73.
44. Михайлов Ф.Т. Философия образования: ее возможности и перспективы / Ф. Т. Михайлов // Избранное. – М.: Индрик, 2001. – С. 452-512.
45. Образование в конце XX века (материалы круглого стола) // Вопросы философии. – 1992. – № 9.
46. Педагогика сотрудничества (отчет о встрече педагогов-экспериментаторов) // Учительская газета, 10 октября 1986 года.
47. Скотний В. Г. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному / В. Г. Скотний. – Дрогобич: Вимір, 2004. – 348 с.
48. Философско-психологические проблемы развития образования / ред. В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1981.

Допоміжна література

1. Бубер М. Я и Ты / М. Бубер; [пер. с нем. П. С. Гуревич] // Квинтэссенция: Филос. альманах. 1991. – М.: Политиздат, 1992. – С. 294-370.
2. Наторп Пауль. Философия как основа педагогики / Пауль Наторп // Избранные работы / Пауль Наторп. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2006. – С. 295-383. – (Университетская библиотека Александра Погорельского).
3. Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В. С. Степин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. — М.: Мысль, 2000. (с ел. варіант: адреса <http://topfresh.ru/books/33649-novaja-filosofskaja-jenciklopedija.-m.-2000-2001.html>).
4. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
5. Філософський словник. – 2 вид. – К.: Голов.ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Інтернет ресурси

- www.ehu-international.org/ – Центр досліджень Європейського гуманітарного університету.
- www.lib.com.ua/ – електронна бібліотека (Україна)

- [http:// www.eu.spb.ru](http://www.eu.spb.ru) – Європейський університет в Санкт-Петербурзі.
- [http:// www.rsl.ru/](http://www.rsl.ru/) – Російська державна бібліотека. Каталог. Дисертації з 1995. Книги з 1994.
- <http://alledu.eup.ru/> – Безкоштовна електронна бібліотека (монографії, дисертації, книги, статті, новини і аналітика, конспекти лекцій, реферати, підручники). Тематика: історія, філософія, психологія.
- <http://elibrary.ru/defaultx.asp> – наукова електронна бібліотека.
- <http://filosof.historic.ru/> – «Електронна бібліотека з філософії».
- <http://www.ieras.ru/> – Інститут Європи РАН.
- <http://www.rfh.ru/> – Російський гуманітарний науковий фонд.
- <http://www.ruthenia.ru/logos/> – філософсько-літературний журнал «Логос».
- <http://www.shpl.ru/> – Державна публічна історична бібліотека Росії.